

Г.П. Пасемко, д-р наук з держ. упр., професор

Г.Є. Бєсєдіна, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ І ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПРОДУКТ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність як бізнес-зростання інтелектуального капіталу являє собою вид діяльності, метою якого є отримання доходу за результатами комерціалізації інтелектуального продукту. До інтелектуального капіталу відносять продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Продукт інтелектуальної власності і пов'язані з ним процеси інноваційної діяльності й комерціалізації стають об'єктом дослідження, тому до його складових відносять методологію, методи, способи, прийоми відповідних галузей знань, що дозволяє побудувати теорію і методологію функціонування інтелектуального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти дослідження природи інтелектуального капіталу були і є предметом дослідження величезної кількості вчених-теоретиків як у минулому, так і на сучасному етапі. Більшість досліджень стосовно інтелектуального капіталу у західній економічній думці є результатом наукового пошуку вчених щодо виявлення прихованих резервів підвищення економічної ефективності використання результатів творчої діяльності [1–3]. У вітчизняній думці питання щодо практичного впровадження в економічну дійсність результатів інтелектуальної діяльності і формування у зв'язку із цим інтелектуального капіталу, є предметом дослідження таких учених, як П.М. Цибульов, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.Г. Зінов, А. Чухно, В. Олейко та ін.

Формування цілей статті. Ціллю статті є дослідження природи та економічної сутності інтелектуального капіталу як знань, що охоплюють технологічні, управлінські і ринкові новинки, які перетворюються в прибуток та оцінюються і можуть приносити додатковий дохід.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна ринкова інтелектуальна економіка – це економіка, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних зусиль, що спрямовують підприємницьку активність на зростання інтелектуального капіталу, а

держава регулює цей процес, установлюючи правову структуру бізнесу і контролюючи її додержання. Вона вивчає питання організації підприємницької діяльності, які охоплюють організаційні форми та правові основи бізнесу, методи ціноутворення та оцінки вартості інтелектуального продукту, засоби мобілізації інтелектуального капіталу, систему сучасного обліку, фінансових відносин та процедуру укладання угод.

Бізнес як вид діяльності з метою отримання доходу за результатами комерціалізації інтелектуального продукту передбачає повну самостійність щодо прийняття господарських рішень та відповідну відповідальність за результати цих рішень. Одночасно він передбачає залучення власного капіталу або посередницьку участь у такій діяльності шляхом вкладення в справу власного капіталу на умовах корпоративного права.

Широке трактування інтелектуального капіталу як знань, що можуть бути перетворені в прибуток та оцінені, на думку багатьох фахівців, охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новинки, які можуть приносити додатковий прибуток. З економікою інтелектуальної власності міцно пов'язані юридичні аспекти дослідження права інтелектуальної власності, які включають об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності, їх права й обов'язки, договори у сфері інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності. Але поняття «капітал» і, зокрема, «інтелектуальний капітал» мають дещо іншу економічну природу в умовах ринку. Інтелектуальний капітал – це один з різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу й одночасно відтворює характерну лише для нього специфіку та особливості. Інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність і багатовекторність прояву, що визначається механізмом його функціонування. До інтелектуального капіталу відноситься продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль [4–7].

З позиції філософської категорії, інтелектуальний капітал розглядається як здатність до мислення, пізнання, особливо до тих теоретичних рівнів, що властиві інтелекту. Стосовно до капіталу як такого, інтелектуальний капітал розглядається як накопичення наукових, теоретичних і практичних знань людства, суспільства про відповідні дії, процеси, проблеми вирішення. Це є категоріальна структура мислення, яка формується на базі суспільного знання в процесі удосконалення, пошуку нового на основі універсальних форм мислення й пізнання. Інтелектуальний капітал можна розглядати і як систему знань, яка базується на системному характері людського мислення.

У цьому процесі людина, яка удосконалює, узагальнює, є винахідником, який шукає нові рішення, розв'язує завдання, розглядається

як носій ідеї, розробник інтелектуального продукту. У такому розумінні особливості людини не вважаються людським капіталом, але набуття властивостей людського капіталу відбувається в процесі розробки, пошуку, узагальнення за певних соціально-економічних умов, до яких належать наявність мотивації, концентрація розумових зусиль, споживча зацікавленість, корисність для суспільства тощо.

Економічний зміст поняття «інтелектуальний капітал», на думку фахівців є одним з нових критеріїв визначення конкурентоспроможності організації. Більшість дослідників та практиків приходять до думки, що на рівні організації інтелектуальний капітал є сума трьох складових: людського капіталу, як сукупності знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможності власників та працівників відповідати вимогам і задачам компанії; структурного капіталу, що включає програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційну структуру, патенти, товарні знаки, а також всілякі організаційні механізми, які забезпечують продуктивність працюючих та функціонування компанії; споживчого капіталу, представленого майбутніми споживачами продукції компанії, спроможної задовольнити їх запити.

Основою цих трьох складових є людська складова – найбільш динамічна компонента спроможності компанії отримувати прибуток тривалий час. Вважається, що людський капітал не може бути власністю компанії, а структурний капітал може бути оформлений у власність і виступати в ролі об'єкта купівлі-продажу. Людський капітал – це скоріше вартісна оцінка роботи сукупності працюючих на вищому рівні кваліфікації, які розглядаються як потенційні носії ідеї, націлені на процес розробки інтелектуального продукту. У цьому випадку ефективність живої праці буде визначатися кількістю створеного інтелектуального продукту на одиницю робочого часу. Цей показник може характеризувати людський потенціал, якщо визначати потенційні можливості створення інтелектуального продукту за відповідний термін. Оце, людський капітал являє собою вартісну оцінку робочої сили, інтелектуальних зусиль сукупності працівників вищого рівня кваліфікації, які знаходяться в процесі розробки інтелектуального продукту [5, 6].

Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної вартості, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. Зміст і механізм функціонування інтелектуального капіталу визначається поділом його на окремі складові елементи. До ознак інтелектуального капіталу відносять: форму власності; корпоративну трансакцію; резидентність; форму залучення, за якою поділяють інтелектуальний капітал на відповідні групи

залежно від видів об'єктів інтелектуальної власності; за терміном перебування в розпорядженні у суб'єкта господарювання; формування інтелектуального капіталу; можливість визначення розміру вартості інтелектуального капіталу.

Згідно з класифікацією видів інтелектуального капіталу, за формою власності інтелектуальний капітал може бути приватним, колективним та державним залежно від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджається результатом інтелектуальної творчої діяльності. В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність як результат інтелектуальної творчої діяльності, результат власного творчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивованим, тобто втілений у певну об'єктивну форму, та здатний до відтворення. З цієї позиції інтелектуальна власність визначає, кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, який втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо). Приватна або колективна форми власності визначає конкретну приналежність результатів власного творчого пошуку. Державна форма інтелектуальної власності включає продукт інтелектуальної праці, створений на замовлення державних органів влади за рахунок бюджетних коштів, або продукт інтелектуальної праці, що належить суб'єкту господарювання, який створений державними органами відповідно до законів.

Організаційно-правова форма інтелектуального капіталу, що являє собою корпоративну трансакцію і відтворюється у формі акціонерного або пайового інтелектуального капіталу залежно від виду засновницького капіталу, є вкладенням інтелектуального капіталу до статутного капіталу господарських товариств в обмін на корпоративні права і відноситься до інноваційної діяльності, спрямованої на емісію статутного капіталу, тобто підвищення потенціалу засновницького капіталу.

Корпоративні трансакції здійснюються з метою більш повного використання прав інтелектуальної власності, зміни структури управління та реструктуризації активів. Одночасно, при корпоративних трансакціях здійснюється перерозподіл виключних прав між суб'єктами, які беруть участь у трансакціях.

Резидентність, яка визначає присутність національного або іноземного інтелектуального капіталу, є ознакою збільшення інтеграційних можливостей інтелектуального капіталу, який стимулює створення ринку інтелектуальних (нематеріальних) активів [7, 8].

Як капітал інтелектуальна власність розглядається з точки зору витрати капіталу на освіту або придбання підприємцем нематеріальних активів з метою його приросту, а також як інвестиція, що поділяється на капітальну, тобто пов'язану з амортизацією, та фінансову, якою

передбачено внесення нематеріальних активів до статутного капіталу юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою.

В умовах господарської діяльності інтелектуальна власність стає засобом реалізації економічних інтересів. Для того щоб приватні інтереси власника або інвестора реалізовувалися в інноваційному проекті, необхідно, щоб комерціалізація інтелектуальної власності давала їм надлишок доходу над їх витратами, тобто можливість збагачення. В цьому випадку інтелектуальний капітал у формі інтелектуальної власності набуває споживчої якості. Інтелектуальний капітал набуває авансованої вартості в процесі господарської діяльності, тобто коли він створюється і використовується самим підприємством чи реалізується іншим суб'єктом господарювання.

Надлишок над авансованим капіталом, що з'являється в процесі створення інтелектуального продукту є результатом свідомих дій підприємця. Підприємство для створення інтелектуального продукту насамперед авансує кошти (інвестиції) для придбання або використання необхідних факторів виробництва, тобто елементів постійного та змінного капіталу. Капітал як інвестиції виступає у формі виробничого капіталу, функцією якого є створення інтелектуального продукту і додаткової вартості. Для одержання вартості і додаткової вартості у грошовій формі необхідно продати продукт капіталу, при цьому капітал набуває форми товарного капіталу, головною функцією якого є реалізація інтелектуального продукту й одержання додаткової вартості у грошовій формі. Інтелектуальний продукт проходить три стадії капіталу – грошову, виробничу і товарну, тобто реалізує кругообіг інтелектуального капіталу. Вартість інтелектуального продукту, що створений за умов застосування найманої праці, описується відомою формулою К. Маркса як сума постійного, змінного капіталу та додаткової вартості. Вартісною оцінкою інтелектуальної власності є інтелектуальний капітал, який об'єктивований та ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукту, що набув права інтелектуальної власності.

Висновки. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є найважчим етапом у ланцюгу, що зв'язує науку, винахідника зі споживачем. При цьому потрібно враховувати домінанти ринку, потреби споживача і мати досвід технологічного підприємництва. У чистому вигляді інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, є об'єктивованим та ідентифікованим, утримується підприємством з метою ймовірності одержання прибутку. Під час

використання створеного інтелектуального продукту безпосередньо на самому підприємстві додаткова вартість складається з двох складових, а саме: з частини додаткової вартості, яка входить до складу інтелектуального капіталу, отриманого в чистому вигляді; з решти додаткової вартості, яка отримана під час реалізації продукції з використанням інтелектуального капіталу в чистому вигляді, тобто на умовах використання вже оновлених або удосконалених засобів і предметів праці, найманої робочої сили.

Бібліографічний список: 1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг [пер. с англ. Л.Н. Ковалик]. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. 2. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер; [пер. с англ.] – М.: Прогресс, 1992. – 456 с. 3. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев – М.: Акционер, 2002. – 200 с. 4. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16-27. 5. Олейко В. Інтелектуальний капітал: методологічні аспекти / В. Олейко // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 6. – С. 43-46. 6. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність фірми і закономірність розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48-55, № 12. – С. 61-67. 7. Управління інтелектуальною власністю: моногр. / П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов [та ін.]. – К.: К.І.С., 2005. – 448 с. 8. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью / В.Г. Зинов. – М.: Дело, 2003. – 512 с.

Пасемко Г.П., Беседина Г.Е. Интеллектуальный капитал и интеллектуальный продукт: экономическая природа и сущность. Целью статьи является исследование природы и экономической сущности интеллектуального капитала как знаний, охватывающих технологические, управленческие и рыночные новинки, которые превращаются в прибыль, и оцениваются и могут приносить дополнительный доход.

Passenko G., Besedina G. Intellectual capital and intellectual product: economic nature and essence. The purpose of the paper is the study of nature and the economic substance of intellectual capital as knowledge spanning technology, management and market new products that turn into revenue and are estimated and may generate additional income.